

УДК 316.65

О.В. ЧУМАК

АСПЕКТИ ВПЛИВУ НА СОЦІАЛЬНЕ САМОПОЧУТТЯ ТА СОЦІАЛЬНИЙ НАСТРІЙ НАСЕЛЕННЯ

У статті розглянуто соціальне самопочуття та соціальний настрій як наслідок управління державою і визначено ефективність державного управління через показники вищезазначених категорій. Подано модель співвідношення соціального настрою та соціального самопочуття. Зазначено, що управління соціальним самопочуттям і настроєм цілком реалістичне за умов використання сучасних економічних та інформаційних важелів управління.

Ключові слова: соціальне самопочуття, соціальний настрій, механізми державного управління, соціальні процеси.

Категорії “соціальне самопочуття” та “соціальний настрій” у розрізі сучасних подій в Україні набули неабиякого значення. Адже розглядаючи систему державного управління як певний соціальний механізм, виникає потреба у визначенні критеріїв його кінцевої ефективності. На нашу думку, в якості основного критерію ефективності механізму державного управління можна розглядати такий теоретичний вираз (1):

$$SS_{\text{Гр.}} \times N \Rightarrow SS_{\text{нас}}, \quad (1)$$

max

де $SS_{\text{Гр.}}$ – соціальне самопочуття окремого громадянина;

N – чисельність населення в країні;

$SS_{\text{нас}}$ – соціальне самопочуття населення країни.

Метою статті є висвітлення тих аспектів впливу за допомогою механізмів державного управління на соціальне самопочуття індивідів, через які стає можливим підвищувати його рівень, тим самим забезпечуючи соціально-економічну ефективність державного управління.

У контексті аналізу найбільшої уваги заслуговує безпосередній зв'язок категорій “соціальне самопочуття” та “соціальний настрій” як об'єктів державного управління. Українські дослідники Н. Кондратьєва та А. Ветвицька зазначають що “враховуючи, що соціальне самопочуття має дві складові психологічну й соціальну, що взаємодоповнюють, важливе теоретичне й методологічне навантаження в аналізі соціального самопочуття несе поняття “настрій””. Щоправда, дослідники не дають пояснення встановленого співвідношення.

Базуючись на їх логіці підходу до соціального самопочуття, в цілому із запропонованим твердженням можна погодитися. Так, якщо соціальне самопочуття є складною і багатобічною категорією, що характеризується базисними уявленнями й емоційно-оцінним ставленням індивіда до соціальної реальності, змін, що відбуваються в суспільстві, і свого місця в структурі суспі-

льства в певний період часу [1; 15], то психологізм (а відповідно і розгляд соціального самопочуття через призму категорії “настрій”) стає можливим.

Звертаючи увагу на визначення соціального самопочуття науковцями з державного управління, то психологізм цієї категорії стає все більш очевидним: “соціальне самопочуття – це суб’єктивне оцінювання людьми рівня задоволення власних потреб та інтересів суспільством чи його окремими інститутами. Така самооцінка виступає духовним стимулом і скеровуючою силою суспільної активності окремих індивідів і соціальних груп” [5; 8]. У цьому твердженні психологізм підходу розкривається через суб’єктивність оцінки та введення категорії “духовний стимул”.

Узагальнюючи запропоновані твердження, можна констатувати, що в такому контексті варто розглядати державне управління соціальним самопочуттям як керування психічними станами населення країни за допомогою важелів державного управління. Однак практично перейти до вирішення зазначеного завдання стає практично неможливим без використання інструментарію суміжних із державним управлінням наук – соціології та психології, що зумовлює дослідження цієї проблематики саме із використанням наукових положень цих наук.

Феномен соціального настрою довгий час вивчався в межах досліджень про суспільну свідомість та колективну психологію. До науковців, що зробили свій внесок у розвиток цього напрямку можна віднести: Г. Лебона, Г. Тарда, Ч. Кулі, Е. Дюркгейма, Є. Де Роберті, Н. Карєєва та ін. Серед сучасних дослідників соціального настрою можна назвати таких російських учених, як Ж.Т. Тощенко, С.В. Харченко, які не тільки визначили сутність соціального настрою, але також позначили структурні компоненти й види соціального настрою [4].

Ж. Тощенко та С. Харченко розглядають соціальний настрій у якості феномена, що уявляє собою цілісну форму сприйняття людьми їх життя у суспільному плані. Через таке сприйняття відбувається усвідомлення та тлумачення сутності та значень детермінанти, яка передуює реальній поведінці людей [4]. Поєднуючи запропоноване твердження із визначенням фахівців із державного управління можна констатувати їх змістовну тотожність [1; 15]. На нашу думку, для встановлення об’єкта управлінської уваги системи державного управління варто розглянути відмінності між категоріями “настрій” та “самопочуття” (які здебільшого відносяться до психологічних). Відповідно до твердження ВРЕ (Великої радянської енциклопедії), настрої – цілісна форма життєвідчуження людини, загальний “лад” (“тон”), стан його переживань. У настрої людини у своєрідній “симптоматичній” формі знаходять своє найглибше вираження і здійснення особисте ставлення до життя, певний спосіб відповідності життєвій ситуації, вимогам особистості. [3]. Водночас самопочуття – комплекс суб’єктивних відчуттів, що відображають ступінь фізіологічної та психологічної комфортності наявного стану людини [2].

На нашу думку, зазначені категорії співвідносяться послідовно, так, настрої є первинним життєвідчуттям людини, яке забезпечує (поряд із іншими чинниками) певний рівень соціального самопочуття людини. Відповідно, в контексті державного управління соціальним самопочуттям варто говорити про управління соціальним настроєм як однією зі складових соціального самопочуття. В загальному вигляді запропонований зв'язок можна відобразити у вигляді певної моделі (рис. 1).

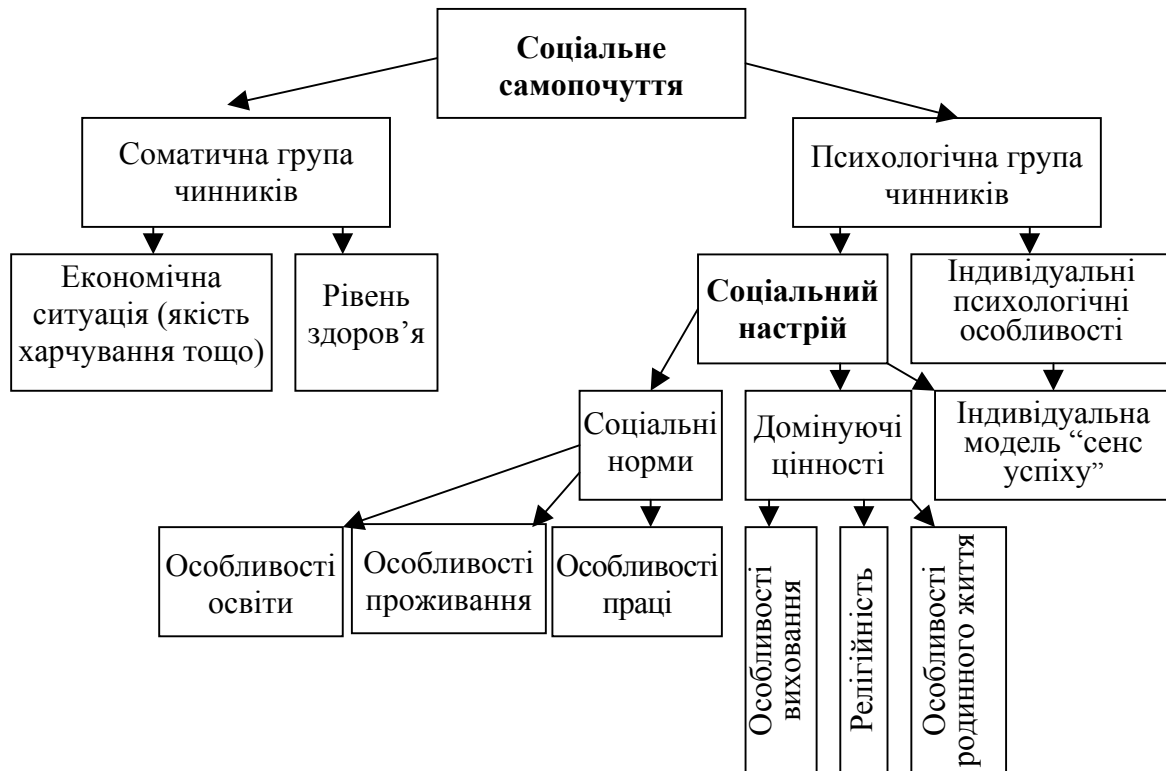

Рис. 1. Модель співвідношення соціального настрою та соціального самопочуття

При цьому для операціоналізації методів та інструментів безпосереднього впливу на соціальний настрої (та соціальне самопочуття в цілому) варто ще раз звернутися до думок відомих науковців. Зокрема Ж. Тощенко та С. Харченко, які відзначали, що соціальний настрої за силою свого впливу та ступеню значущості перевершує інші виміри суспільної свідомості в сенсі його готовності діяти в ім'я досягнення (або відкидання) бажаних (або тих, що заперечуються) соціальних і особистих цілей. Роль соціального настрою в детермінації індивідуальної та колективної форм поведінки особливо зростає на етапі суспільних трансформацій, коли емоції часто переважають над розумом і, відповідно, великою є ймовірність ситуативних, вольових і навіть випадкових вчинків людей [4].

Запропонована модель не претендує на вичерпність, а запропоновані елементи соціального самопочуття на всебічність. Так, у дослідженні В.Е. Шляпентох і С.Я. Матвєєвої розглядається один з видів соціального настрою – соціальний страх. Зокрема такий страх є тим соціальним відно-

шенням, яке залишає місце самоповазі особистості. Він заснований на визнанні ієрархічних відносин нормою, визначальною взаємні права та обов'язки всіх осіб, залучених до таких відносин. Безумовно, соціальний страх накладає відбиток на соціальне самопочуття та соціальні цінності осіб, однак не може виступати в якості безпосереднього об'єкта державного управління. Зокрема В.Е. Шляпентох визначає, що тривалий досвід соціального життя, заснованого на нормах звичаєвого та юридичного права, стоїть за "шанобливим" страхом перед авторитетом. Ці норми визначали не тільки права й обов'язки авторитету, але й особи, котра цей авторитет визнає [6]. Безумовно, впливати на загальні та юридичні норми (що може бути об'єктом державного управління) можуть певні зміни на рівень соціального страху, однак при цьому характер такої залежності визначатиметься в психологічній площині індивідів, учасників відносин, що розглядаються. Зазначене насамперед через непередбачуваність і психологізм може бути досить складно регламентованим, від чого цінність заходів державного управління – непередбачуваною. Слід зауважити, що запропоновані напрями впливу на соціальний настрій і в цілому на соціальне самопочуття також не всі можуть розглядатися як об'єкти державного управління. Зокрема складова "індивідуальні психологічні особливості" є винятком із системи механізму державного впливу.

Інші складові можуть розглядатися в якості загальних напрямів державного управління. Зокрема показники соматичної групи чинників можуть бути скеровані через використання чинних методологічних підходів до управління економічним рівнем життя, рівнем здоров'я нації та іншими показниками, що прямо чи опосередковано впливають на соматичну складову самопочуття (екологія, боротьба з паразитами тощо).

Аналізуючи психологічну групу чинників можна констатувати, що як об'єкт державного управління варто розглядати соціальний настрій. З метою впливу на його якісні характеристики варто зосередитися на коригуванні (зміні) наявних соціальних норм і цінностей. Теоретично, можливим є також забезпечення реалізації індивідуальної моделі "сенса успіху", її розгляд (як об'єкта державного управління) вимагає додаткової уваги. Основними засобами її забезпечення є розширення можливостей для саморозвитку та полегшення доступу до державної освіти (з метою перенавчання тощо) осіб різних вікових категорій. Однак наведений перелік напрямів впливу на показник індивідуальної моделі – не є вичерпним.

При цьому за будь-яких умов інструментарієм реального впливу на індивіда як механізм державного управління варто розглядати вплив через інформаційний потік. Відповідно, інформація та методи (в тому числі засоби) її донесення виступатимуть базовим механізмом державного управління. При цьому напрямами такого впливу з метою коригування соціальних норм мають виступати: освіта, місце проживання та трудова сфера. Через системний вплив на свідомість реципієнта інформації в конкретних

життєвих ситуаціях і місцях впливу. Більш складним (через потребу впливу на більш глибокий психологічний рівень) є вплив на домінуючі цінності індивідів. У цьому випадку основними напрямками й засобами пропагування цінностей виступатимуть родина, релігія та особливості суспільного виховання (мова йде не про освітню, а саме про виховну складову формування особистості).

У літературі зустрічається думка, що реальна складність соціального самопочуття, поліфункціональні зв'язки з явищами різного рівня визначають необхідність його комплексного дослідження, що включає розгляд соціологічного, соціально-психологічного й індивідуально-особистісного аспектів [1; 15]. Логічним є відбудовування моделі державного управління, відповідно до цієї тези, базуючись на логіці комплексності впливу на соціальні процеси. До того ж дослідники розглядають залежно від особливостей досліджуваного об'єкта загально-психологічний, індивідуально-особистісний і соціально-психологічний підходи до дослідження соціального самопочуття. Відповідно до їх логіки: об'єктом дослідження виступає індивідуальний суб'єкт або та чи інша група або колективний суб'єкт [1; 15].

Висновки. Проведені теоретизування не дають повного уявлення про механізми державного управління соціальним самопочуттям, однак, на нашу думку, створюють теоретичний базис для операціоналізації запропонованого напрямку.

Більш того, за умов комплексного й цілеспрямованого відбудовування інформації, цілком можливим є вплив на всі рівні його формування. При цьому беззаперечним є факт, що практична реалізація запропонованих теоретичних підходів вимагає системних додаткових пошуків у напрямі формування інформаційної політики держави та створення суспільних засад для генерування, поширення та сприйняття адекватних інформаційних потоків. При цьому забезпечення відповідного впливу вимагає використання всього комунікативного інструментарію, виходячи за межі класичної пропаганди.

Отже, можна дійти висновку, що управління соціальним самопочуттям населення за умов використання сучасних економічних та інформаційних важелів управління є принципово реалістичним, однак складним напрямом державного управління. Реалізація визначених завдань вимагає розробки методів синхронізації механізму державного управління інформаційними потоками й механізмів державного управління економічною сферою та рівнем здоров'я.

Список використаної літератури

1. Кондратьева Н.А. Возможности применения системного анализа к исследованию социального самочувствия / Н.А. Кондратьева, А.В. Ветвицкая // Вісник Одеського національного університету. Соціологія і політичні науки. – 2010. – Вип. 14. – С. 14–23.

2. Мещеряков Б. Самочувствие / Большой психологический словарь [Электронный ресурс] / сост. Б. Мещеряков, В. Зинченко. – Олма-пресс, 2004. – Режим доступа: <http://vocabulary.ru/dictionary/30>.

3. Пузырей А.А. Настроение / А.А. Пузырей // Большая советская энциклопедия: В 30 т. – М. : “Советская энциклопедия”, 1969–1978 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://slovari.yandex.ru/~книги/БСЭ/>.

4. Тощенко Ж.Т. Социальное настроение / Ж.Т. Тощенко, С.В. Харченко. – М. : Cademia, 1996. – 196 с.

5. Трощинський В.П. Соціальне самопочуття населення України в контексті державної гуманітарної політики : навч.-метод. посіб. / [кол. авт. В.П. Трощинський, В.А. Скуратівський, П.К. Ситнік та ін.]. – К. : НАДУ, 2009. – 36 с.

6. Шляпентоха В.Э. Катастрофическое сознание в современном мире в конце XX века (по материалам международных исследований) / [под ред.: В.Э. Шляпентоха, В.Н. Шубкина, В.А. Ядова]. – Университет штата Мичиган, Московский общественный научный фонд, Институт социологии РАН. – 1999. – С. 240.

Стаття надійшла до редакції 20.07.2013.

Чумак О.В. Аспекты воздействия на социальное самочувствие и социальное настроение населения

В статье рассмотрены социальное самочувствие и социальное настроение как следствие управления государством, определена эффективность государственного управления через показатели вышеупомянутых категорий. Представлена модель соотношения социального настроения и социального самочувствия. Отмечено, что управление социальным самочувствием и настроением вполне реалистично при использовании современных экономических и информационных рычагов управления.

Ключевые слова: социальное самочувствие, социальное настроение, механизмы государственного управления, социальные процессы.

Chumak O. Aspects of the impact on social well-being and social mood of the population

The author proposes to consider the social well-being and social mood as a result of governance and definition of good governance through indicators preceding categories. The author presents a model value of social mood and social well-being. The study also noted that the management of social well-being and mood quite realistic background of a modern economic instruments and information management.

Key words: social well-being, social mood, governance mechanisms, social processes.